

70. doğum yıldönümünde

Sabahattin Ali: Toplumcu gerçekçi hikâye ve romanın gelişimine katkıda bulunan usta yazar

KONUR ERTOP

Günümüz Türk hikâye ve romanını kuran en önemli imzalarından biridir Sabahattin Ali. Bir yüzyılı pek az geçmiş hikâye ve roman tarihimizin son kırk yılı, haklı, onurlu, toplumuna karşı sorumlu ve gerçeğe saygılı gelişimini Sabahattin Ali'nin yapıtları doğrultusunda oluşuna borçludur.

Hikâye ve romanımızın Sabahattin Ali'ye kadar süren gelişimi içinde gerçekçi çizgiler yansıtan kelimeler görülmemiş değildir. Örneğin Hüseyin Rahmi'de halkın yaşamı gerçekçi biçimde anlatılır. Ancak onun görebildiği gerçekler İstanbul'un kenar semtlerinin dışına çıkmaz; kasabanın, köyün yaşantısı bu tür romancıların gözünden doğallıkla uzak kalır. Nabizade Nâzım, Ebubekir Hazım gibi köy insanının sorunlarını konu edinen yazarlarda da yaşam güçlüklerini yansıtan sayfalar toplumsal yapıyla ilgili nedenleri vermeyi başaramaz, bu yüzden de bir tür yerel rengin ötesine geçemez.

Sabahattin Ali ise, köy ve kasaba çevresinin insanlarını, olaylarını, sorunlarını gerçekçi anlayışla dile getirirken, bizde ilk kez toplumcu bir anlayış içinde de yorumlayabilmıştır. Çocukluğunun geçtiği Çanakkale, İzmir, Edremit, Ayvalık'la ilgili izlenimlerini öğretmen olarak görev yaptığı Yozgat, Konya yörelerinin gözlemleriyle birleştirmiş; Aydın, Konya, Sinop cezaevlerinde bulunduğu sırada tanıdığı Anadolu insanları ona yerel sorunların içyüzlerini yakından tanıtmıştır.

Edebiyatımıza önemli katkılarda bulunan hikâyeci ve romancı Sabahattin Ali'nin 70. doğum yıldönümü dolayısıyla, sanatını konu alan bir yazı sunuyoruz. Burada, sanatçının kesin doğum tarihinin henüz saptanamadığını belirtmek yerinde olur. Önlümüzdeki yıl bugünlerde Sabahattin Ali, ölümünün 30. yıldönümü dolayısıyla Yazarlar Sendikası'nın hazırlayacağı geniş kapsamlı bir programla anılacak. Sendikanın bu amaçla oluşturduğu kurulda Konur Ertop, Filiz Ali Laslo, Atilla Özkırmı, Demir Özlü, Kemal Sülker ve Ömer Faruk Toprak görev aldılar. Öte yandan, Sovyetler Birliği'nde yayımlanan "Doğu Almancağı" adlı dergi, 1976 kış sayısında sanatçının "Kürk Mantolu Madonna" adlı romanının Rusça çevirisinin bütünü (ilk kez) ve Radi Fiş'in "Sabahattin Ali'yi Okurken" başlıklı uzun bir incelemesini yayımladı.

Sabahattin Ali son yıllarında

KÖY SORUNLARI

Sabahattin Ali, hikâyelerinde başlangıçtan beri köy sorunları üzerinde geniş ölçüde durmuştur. 1930'da "Resimli Ay" dergisinde yayımladığı, sonradan "Değirmen" adlı kitabına da aldığı "Bir Orman Hikâyesi", orman köylülerinin ağaç kesme hakkını almış şirketle çatışmasını konu edinir.

Nâzım Hikmet'in "bizde örneğine az tesadüf edilen

türden bir eser" diye değerlendirdiği ve "köy psikolojisinin bütün tutucu ve ilerici yanlarını, ilkel sermaye birikimi yapan kapitalizmin gelişme yolunda köylülüğü nasıl dağıttığı"ni "zeki bir aydınlık içinde" yansıtmışına dikkati çektiği bu hikâyeyi, köy çevresi içindeki insanları, köylülerin kent karmaşasındaki davranışlarını, hapisaneye düşmüş köy insanlarını zorlayan etmenleri konu edinmiş birçok hikâyesi izler:

İşte, evlendikten iki ay sonra askere giden, tezkere aldıktan yirmi gün sonra bir düğünde işlenen bir cinayet yüzünden dama düşen Opruklu Seyit'le karısı Dudu'nun hikâyesi "Kazlar". Burada hasta Seyit, başgardiyanla müdüre hapisanede daha iyi bir yere geçmek için iki kaz vermek ister. Dudu komşusunun kazını çalıp götürür. Seyit'in hapisanede öldüğünden habersizdir ve kazı çaldığı için mahkûm edilir.

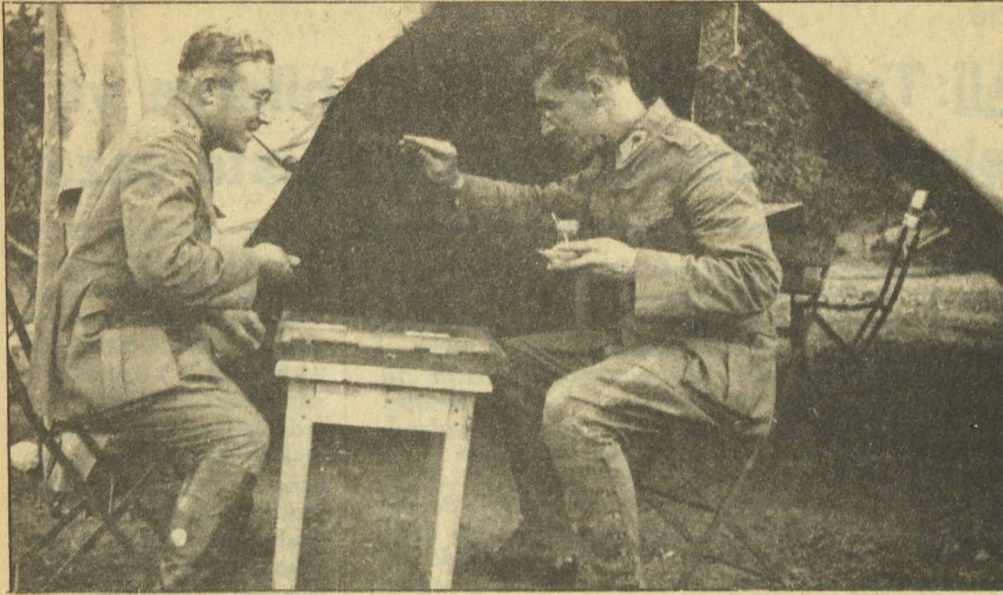
İşte, dayak yediği için soygun suçunu üstlenmiş İmamköylü İdris'in hikâyesi: "Bir Firar". İdris, çaldıklarının kahveci Süleyman'da olduğunu da söylemiştir dayaktan kurtulmak için. Jandarma köye götürdüğünde söylediklerinin doğru olmadığı anlaşılacak, yeniden dayak başlayacaktır. Kurtuluşu kaçmaktır. Ama bunu başaramaz, vurulur.

İşte, yazarın cezaevinde tanıdığı Çalı Halil Efe'nin serüvenini anlatan "Candarma Bekir" hikâyesi: Halil, Denizli Cezaevi'nden soruşturmanın genişletilmesi için Çal'a gönderilir. Aralarının açık olduğu köylüsü Bekir jandarma olmuştur. Bekir'in haksız dayacağına, hakaretlerine dayanmayan Halil jandarmayı vurur.

İşte, Dedemköylü Mehmet'i tarla sulamak için vurup Konya Cezaevi'ne düşmüş Zağar Mehmet'in serüvenini anlatan "Kanal" hikâyesi.

İşte, toprak kavgasında öldürülen Sarı Mehmet'in davacı olmaktan caydırılmıyş yaşlı anasını anlatan "Kağrı" hikâyesi: İhbar

(Sayfayı çeviriniz)

Askerlik anısı: Astegmen Sabahattin Ali

sonucu topraktan çıkarılarak kağına yüklenen oğlunun cesedini kente götürürken can veren kadının serüveni...

Konya'dan iş bulmaya İzmir'e gitmek amacıyla kamyonu binen gurbetçi delikanlının yol parası olmadığı için bir virajda aşağı atarken çarpıp ölmesini anlatan "Kamyon" hikâyesi...

Mahkemede tarlasını köyün ağasına kaptıran, bu sırada ölü torununun nüfus kâğıdını kullandığı için de onun yerine yol parası vermeye zorlanan ve cezaevine düşen seksenlik Mehmet'in serüveninin anlatıldığı "Kafa Kâğıdı" hikâyesi...

Öğretmenin köye yol yaptırmak için girişimde bulunmasını, bu sırada kente gelen bir devlet büyüğünün isteği üzerine yolun yapılışını, ancak kağılarının tekerlekleri bozar diye köylülerin bu asfalttan geçirmeyerek eskisinden de güç duruma düşmelerini, bu yüzden dövülmeye kalkışılan öğretmenin köyden ayrılma zorunda kalışını anlatan "Asfalt" hikâyesi...

Ölen Kerim Ağa'nın ardında parasız, güvencesiz

kalan karılarının hikâyesi: "İki Kadın"...

Sabahattin Ali'nin köy çevresini ve köy sorunlarını

Kızı Filiz Ali ile

konu edinen hikâyeleri yalnız bunlar değildir. Köy insanlarının iç dünyalarını, cezaevlerindeki ya da kentlerdeki serüvenlerini, devlet kurumlarıyla, aydınlarla ilişkilerini anlatan pek çok hikâyesi de vardır.

Köy çevresine doğrudan doğruya bağlı hikâyelerinin olsun, köye dolaylı yoldan bağlanan ikinci tür hikâye-

lerinin olsun, 1950 ile 1970 arasında çok güçlü ürünler veren çığırın temeli olmak bakımından, edebiyatımızda önemli yerleri bulunduğu gerçektir.

BİR GELENEĞİN BAŞLANGICI

Sabahattin Ali'nin "Kuyucaklı Yusuf"unun gerçekçi köy romanı geleneğinin ilk başarılı örneği olduğunu belirtmek gerekir. Köy çevresini konu edinen gerçekçi romancılar kuşağında Yaşar Kemal'den Fakir Baykurt'a kadar bütün başarılı kalemleri bu roman geniş ölçüde etkilemiştir.

"Kuyucaklı Yusuf", yazarın içinde yaşadığı Edremit'in 1903 - 1915 yıllarındaki toplumsal yaşamını yansıtır. İmparatorluğun yıkılmış döneminde güçsüz düşmüş devlet örgütünün baskısı artan eşraf karşısındaki durumunu, bu hastalıklı ilişkinin kolay kolay edilemeyecek görünüşlerini ortaya serer. Anasıyla beraber köyünde eşkiya baskımında ölen ve Kaymakam Selahattin Bey tarafından büyütülen Yusuf, olayların zorlanmasıyla eşrafa ve yönetime başkaldıran bir eşki-

ya tipi oluşturur. Bu yönüyle o, Yaşar Kemal'in başarılı İnce Memed romanının da temelini oluşturmaktadır.

Kasaba çevresini, yerel ve tarihsel tipleri sağlam bir gözlemlerle dile getiren "Kuyucaklı Yusuf"ta Kaymakam Selahattin Bey bir yandan yanlış kurulmuş, dengesiz aile ortamında, öte yandan eşrafın büyüyen baskısı altında gitgide ezilip silinir. Onun ölümlüyle görgüye ve sağduyuya dayanan bir ahlakın, "kerim devlet" in son kalıntıları da ortadan kalkacaktır. Yeni kaymakam eşrafla yakın ilişkiler kurar, eğlence arında koşarken, Yusuf'un aile ocağına da uzanır. Yusuf, namusunu kurtarmaya çalışırken, eşini gömüldüğü bataklıktan ancak ölü olarak çıkarabilir. Ancak, girişimi artık bu bozuk düzene başkaldırıya kadar gelmiş olur.

Kuyucaklı Yusuf, yarım kalan serüvenine karşın, köy romanları geleneğinde sağlam bir çıkış noktası oluşturur.

AYDINLAR ÇEVRESİNDE

Sabahattin Ali, gerçeği somut, çıplak görünüşleriyle ve eleştirici tutumla dile getirmiş toplumcu bir yazardır. Yapıtlarında köylülerle birlikte doğallıkla işçileri de konu edinmiştir. Bundan başka aydınları, kentin yaşantılarını, bürokrasinin görünüşlerini de etkili biçimde anlatmıştır.

Onun İkinci Dünya Savaşı eşiğindeki aydınlar çevresini konu edinen "İçimizdeki Şeytan" romanı bugün hâlâ birbiriyle çekişen siyaset ve düşünce akımlarını canlı bir biçimde sergilemesi bakımından dikkat çekicidir.

Üniversite öğrencisi ve posta memuru Ömer'le konservatuvâr öğrencisi Muazzez'in evlenmelerinin, sonra anlaşamayarak ayrılmalarının hikâyesini anlatan bu romanda sağcı sözde aydın

lar, bohem sanatçılar çevresinin geniş bir panoraması yansıtılmaktadır. Sağcı, Turancı ideologlarının etkilerini günümüzde de sürdüren çevresi gerçek yaşamdan alınmış portreleriyle romanı zenginleştirmektedir.

“İçimizdeki Şeytan”ın kişilerinden Nihat, Nihal Atsız’dan; Profesör Hikmet, Mükrimin Halil Yinanç’tan; İsmet Şerif, Peyami Safa’dan; Hüseyin Bey, Zeki Velidi Togan’dan esinle çizilmişlerdir.

Sabahattin Ali, bu çevrenin insanlarını çıkarıcı, bencil, yozlaşmış kişilikleriyle ortaya koyarken, toplum gerçeklerinden kopuk, çağdışı düşüncelerini eleştirmiştir.

“İçimizdeki Şeytan”ın da kendisinden sonraki aydın çevresi romanları üzerinde etkisi bulunmaktadır. Bu tür romanlar arasında Samim Kocagöz’ün, Onbinlerin Dönüşü adlı yapıtı anılabılır. 12 Mart dönemini konu edinen ve faşizmin baskıları yanında sağcı düşüncüyü eleştirmeye girişen romanlarla “İçimizdeki Şeytan”ın ilgilerini de gözden uzak tutmamak gerekir.

YAŞAYACAK OLAN

Sabahattin Ali, bizde gerçekçi hikâye ve romanın başarılı ve etkili ilk büyük temsilcisidir. Yapıtlarında Türk toplumu keskin bir gözlemcilik ve sağlam bir dünya görüşü içinde canlandırılmıştır. Gerçekçi ve toplumcu çağdaş hikâye roman sanatımızın temelini oluşturan yapıtıyla bir yandan köy kaynaklı anlatı dalını, öte yandan kentteki sınıf ayrılıkları gerçeğini vurgulayan hikâye ve romanı beslemiştir. Onun etkileri, kendisinden sonraki edebiyat kuşaklarında yaşayıp sürerken, usta sanat kişiliği, yapıtını okuyucu karşısında da yaşatmayı sürdürecektir.

KONUR ERTOP

